

the government, international organizations and society the implementation of the commitments for life ensuring. The right-use is an ability to be free to enjoy the life in conditions of personal safety. The right-claim is an ability to contact the national law enforcement agencies and international organizations to protect their inalienable right to life. The problem of temporal limits of the right to life and the problem of euthanasia are examined. An addition for several rules of law of the current legislation is suggested.

Key words: life, the right to life, life order, euthanasia, the beginning of the right to life.

УДК – 342.545.2(477):342.4

І. Шевчук

Забезпечення та захист конституційної законності Конституційним Судом України

У статті досліджено діяльність Конституційного Суду України як органу конституційного контролю щодо забезпечення та захисту конституційної законності, піддано аналізу теоретичні та практичні питання вдосконалення його правового статусу. Визначено, що Конституційний Суд України є важливим інститутом забезпечення й захисту конституційної законності через здійснення конституційного контролю та інтерпретаційної діяльності

Ключові слова: законність, конституційна законність, Конституція України, Конституційний Суд України, верховенство права, судовий конституційний контроль.

Постановка наукової проблеми та її значення. В Україні визнається й діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Однак часто органи державної влади приймають акти, що не відповідають Конституції та законам України, а також виникають спірні ситуації у сфері застосування Основного Закону й поточного законодавства. Розв'язання таких проблем перебуває в компетенції органів конституційного контролю, які повинні гарантувати верховенство Конституції України та забезпечувати конституційну законність на основі принципу верховенства права. В Україні таким спеціалізованим інститутом забезпечення конституційної законності є Конституційний Суд України. Проблема забезпечення й захисту конституційної законності Конституційним Судом України залишається актуальною та потребує детального теоретичного дослідження й законодавчого вдосконалення.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У юридичній літературі проблема визначення сутності та змісту конституційної законності розглядається давно, проте на сьогодні не існує єдності в поглядах вітчизняних і зарубіжних науковців на ці питання. Певні аспекти особливостей забезпечення та захисту конституційної законності Конституційним Судом України у своїх працях аналізували такі вчені-юристи, як А. Р. Крусян, Н. М. Пархоменко, А. В. Портнов, П. М. Рабінович, І. Д. Сліденко, В. Є. Скомороха, А. А. Стрижак, В. Я. Тацій, М. В. Тесленко, В. П. Тихий, Ю. В. Ткаченко, П. М. Ткачук, Ю. М. Тодика, С. В. Шевчук, Т. О. Цимбалістий та ін.

Формулювання мети та завдань статті. Мета цієї статті – дослідження діяльності Конституційного Суду України як органу конституційного контролю щодо забезпечення та захисту конституційної законності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дослідження конституційної законності неможливе без урахування вчень загальної теорії права про поняття законності. Сучасні трактування законності мають різноманітний характер. Законність розглядають, як режим (стан) відповідності суспільних відносин законам і підзаконним нормативно-правовим актам держави, який утворюється в результаті їх неухильного здійснення всіма суб'єктами права [1, с. 130]; як комплексне (принцип, метод, режим) соціально-правове явище, що характеризує організацію й функціонування суспільства та держави на правових засадах [2, с. 445]; як комплексну політико-правову категорію, яка відображає правовий характер організації суспільно-політичного життя, органічну взаємодію права та влади, права й держави [3, с. 530].

У конституційному праві конституційну законність розглядають неоднозначно. Н. М. Пархоменко вважає, що конституційна законність як правова категорія означає неухильне дотримання конституції: у процесі реалізації безпосередньо норм Конституції України; під час правотворчої діяльності уповноважених органів державної влади, правореалізаційної роботи суб'єктів суспільних відносин [4, с. 40].

На думку Ю. М. Тодики, основи конституційної законності закладені в тексті самої Конституції України, у положенні, що органи державної влади й місцевого самоврядування, їхні посадові особи повинні діяти тільки на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що передбачений Конституцією й законами України (ст. 19 Конституції України) [5, с. 217].

А. А. Стрижак зазначає, що конституційна законність, яка в юридичній літературі визначається як система юридичних засобів, що забезпечують діяльність усіх суб'єктів права на основі Конституції України та відповідно до її вимог, є складовою частиною загального поняття законності. Дотримання конституційної законності – ознака того, що в державі діє принцип верховенства права, та одна з головних підстав для визнання держави правовою й демократичною [6, с. 102].

Конституційний Суд України відіграє важливу роль у забезпеченні конституційної законності. Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні гарантує верховенство Конституції України як Основного Закону держави на всій території України. Конституційний контроль уключає в себе нормативний контроль, офіційне тлумачення Конституції й законів України та вирішення конституційних спорів.

Судовий конституційний контроль реалізується Конституційним Судом України в таких його повноваженнях: 1) у сфері визначення конституційності правових актів: розв'язання питань про відповідність Конституції України законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України; 2) у сфері дострокового припинення повноважень вищих посадових осіб або представницьких органів державної влади: надання висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України при вирішенні питання про дострокове припинення її повноважень Верховною Радою України; надання висновку щодо додержання процедури розслідування й розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту; 3) офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Згідно зі ст. 15 закону України «Про Конституційний Суд України» підставами для прийняття Конституційним Судом України рішення щодо неконституційності правових актів повністю чи в окремих частинах є невідповідність Конституції України, порушення встановленої Конституцією України процедури їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності, перевищення конституційних повноважень при їх прийнятті [7].

Термін «відповідність правових актів Конституції» означає те, що такі акти повинні прийматися на основі та в порядку, визначеному Конституцією України, на реалізацію та конкретизацію її положень й узгоджуватися з її змістом і конституційними цінностями.

Порушення встановленої Конституцією України процедури розгляду, ухвалення або набрання чинності правовими актами встановлюється за допомогою двох критеріїв. Перший – процесуально-процедурний; він означає перевірку Конституційним Судом України відповідності вимогам Конституції України процедури прийняття, підпису, надрукування й введення в дію оцінюваного акта. Другий – це критерій належної форми нормативного акта. Тобто, по-перше, його форма повинна відповідати тому виду актів, які може приймати відповідний орган державної влади та, по-друге, форма акта має відповідати його змісту залежно від предмета, обсягу й мети правового регулювання.

Перевірці відповідності Конституції України (конституційності) підлягають лише ті закони й інші правові акти, які набрали чинності, тобто оцінка законів та інших правових актів здійснюється Конституційним Судом України тільки в порядку наступного конституційного судового контролю. Виходячи з принципу поділу влади (ст. 6 Конституції України), повноваження Конституційного

Суду України не дозволяють йому втручатись у стадії правотворчого (законодавчого) процесу, здійснювати попередній контроль.

Практика діяльності Конституційного Суду України щодо перевірки законів про внесення змін до Конституції України підтверджує доцільність та необхідність попереднього й наступного судового конституційного контролю за додержанням процедури внесення змін до Конституції України. Судовий конституційний контроль покликаний забезпечити легітимність закону про внесення змін до Конституції України, а отже й стабільність Основного Закону. Попередній судовий конституційний контроль законопроектів про внесення змін до Конституції України здійснюється лише щодо перевірки його на відповідність вимогам статей 157 і 158 Конституції України, а наступний – щодо процедури його розгляду та ухвалення.

Згідно зі ст. 86 Закону України «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд України розглядає справи й дає висновки щодо конституційності міжнародних договорів України, що вносяться до Верховної Ради України, для надання згоди на їх обов'язковість [7]. Проте, якщо на обов'язковість цього договору буде надана згода Верховної Ради України та він набере чинності, то, відповідно до ч. 1 ст. 151 Конституції України, цей акт знову може стати об'єктом конституційного контролю в Конституційному Суді України, але вже наступного (репресивного) [8]. Попередній конституційний контроль дає змогу уникнути проблем, які можуть виникнути для держави у випадку визнання неконституційним міжнародного договору, що набув чинності й за яким держава виконує певні зобов'язання. Наступний конституційний контроль здійснюється Конституційним Судом України щодо чинних міжнародних договорів України. У разі дачі висновків про невідповідність міжнародного договору Конституції України Конституційний Суд України у цьому ж провадженні вирішує також питання щодо неконституційності цього договору чи його окремих частин. Об'єктами розгляду на предмет конституційності в Конституційному Суді України можуть бути також правові акти про набрання міжнародним договором чинності. Під час розгляду справи щодо конституційності правового акта Конституційний Суд України одночасно дає висновок щодо конституційності міжнародного договору України, що набрав чинності за цим правовим актом.

Важливе значення щодо забезпечення конституційної законності має інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України, яка сприяє забезпеченню неухильного дотримання й ефективного застосування конституційних норм, а також покращує правові основи функціонування органів публічної влади, що спрямовано на забезпечення їхньої дії в межах конституційної законності.

Офіційне тлумачення за сферою дії поділяється на нормативне та казуальне. Нормативне тлумачення – це тлумачення, яке розраховане на всі випадки застосування, реалізації роз'яснюваної норми. Нормативне тлумачення здійснюється Конституційним Судом України в межах провадження в справах, передбачених п. 4 ст. 13 Закону «Про Конституційний Суд України», тобто провадження щодо офіційного тлумачення Конституції й законів України. Це тлумачення має загальний характер, стосується невизначеного кола суб'єктів і є керівництвом у процесі застосування тієї чи іншої норми права.

Казуальне тлумачення – це тлумачення, розраховане лише на той випадок застосування, реалізації правової норми, із приводу якого роз'яснюється її зміст. Казуальне тлумачення здійснюється Конституційним Судом України при розгляді справ щодо конституційності законів й інших правових актів, міжнародних договорів, під час розгляду справи про надання висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування та розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпідменту, щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Казуальне тлумачення дає змогу розширити перелік актів, що можуть стати предметом офіційного тлумачення Конституційним Судом України. Казуальне тлумачення не поступається за юридичною силою нормативному, воно є загально-обов'язковим та має нормативний характер. Його сфера дії визначається сферою дії розтлумаченого правового акта або його окремого положення.

Закон України «Про Конституційний Суд України» не містить нормативного визначення офіційного тлумачення, яке надає Конституційний Суд України, а визначає лише його підстави. У ст. 93 Закону «Про Конституційний Суд України» зазначено, що підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є практична необхідність у з'ясуванні, роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції та законів України. Згідно зі

ст. 94 закону підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції й законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод [7].

Об'єктом офіційного тлумачення Конституційного Суду України є чинні Конституція й закони України, прийняті як до, так і після набуття чинності Конституцією України. Закони, які не набрали чинності, та закони, які втратили силу, офіційному тлумаченню Конституційним Судом України не підлягають. Але об'єктом офіційного тлумачення Конституційного Суду України можуть бути закони або їхні окремі положення, які застосовуються у зв'язку з їх переважаною (ультраактивною) силою.

А. А. Стрижак вважає, що конституційний контроль не обмежується визначенням конституційності правових актів та припиненням дії їхніх положень, що суперечать конституційним нормам і приписам. Цей контроль полягає і в тому, щоб у майбутньому не допустити появи в законодавстві правових актів, котрими правові відносини регулюються в спосіб, визнаний неконституційним за рішенням органу конституційної юрисдикції. Прийняття таких актів органами державної влади можливе лише за умови внесення відповідних змін до Основного Закону [6, с. 104].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Конституційний Суд України є важливим інститутом забезпечення та захисту конституційної законності через здійснення конституційного контролю й інтерпретаційної діяльності. Конституційний Суд України є не єдиним (але єдиним спеціалізованим) органом, що має здійснювати конституційний контроль для забезпечення конституційної законності.

Конституційний контроль служить забезпеченню верховенства й прямої дії Конституції України на всій території держави, запобігає появі неконституційних актів, забезпечує конституційну законність. На ефективність забезпечення Конституційним Судом України конституційної законності негативно впливає відсутність чіткого механізму виконання його рішень.

Джерела та література

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. / П. М. Рабінович. – К. : Атіка. – 2001. – 176 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
3. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
4. Пархоменко Н. М. Конституційна законність як мета, вимога та правовий режим: теоретичні аспекти / Н. М. Пархоменко // Альманах права. Основоположні принципи права як його ціннісні виміри : наук.-практ. юрид. журн. – Вип. 3. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. – С. 38–41.
5. Тодыка Ю. Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина : учеб. пособие / Ю. Н. Тодыка ; отв. ред. В. Ф. Погорилко. – Харьков : ФОЛИО, РАЙДЕР, 1998. – С. 217.
6. Стрижак А. А. Конституційний Суд України як інститут забезпечення та захисту конституційної законності / А. А. Стрижак // Вісник Конституційного Суду України. – 2010. – № 1. – С. 102–110.
7. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.
8. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

Шевчук И. Обеспечение и защита конституционной законности Конституционным Судом Украины. В статье исследована деятельность Конституционного Суда Украины как органа конституционного контроля по обеспечению и защите конституционной законности. Определено, что Конституционный Суд Украины является важным институтом обеспечения и защиты конституционной законности путём осуществления конституционного контроля и интерпретационной деятельности.

Установлено, что конституционный контроль служит обеспечению верховенства и прямого действия Конституции Украины на всей территории государства, предотвращает появление неконституционных актов, обеспечивает конституционную законность. Важное значение для обеспечения конституционной законности имеет интерпретационная деятельность Конституционного Суда Украины, которая способствует обеспечению неуклонного соблюдения и эффективного применения правовых норм, а также улучшает правовые основы функционирования органов публичной власти, направленных на обеспечение их действия в рамках консти-

туционной законности. Отмечено, что на эффективность обеспечения Конституционным Судом Украины конституционной законности негативно влияет отсутствие чёткого механизма выполнения его решений.

Ключевые слова: законность, конституционная законность, Конституция Украины, Конституционный Суд Украины, верховенство права, судебный конституционный контроль.

Shevchuk I. Ensuring and Protection of Constitutional Legality by the Constitutional Court of Ukraine.

The article deals with the activity of the Constitutional Court of Ukraine as the body of constitutional control over ensuring and protection of constitutional legality.

It has been defined that the Constitutional Court of Ukraine is an important institution of ensuring and protection of constitutional legality through the implementation of constitutional control and interpretative activities.

It has been found out that constitutional control is to ensure supremacy and direct effect of the Constitution of Ukraine throughout the state, prevents unconstitutional acts and provides constitutional legality. Interpretative activity of the Constitutional Court of Ukraine, which helps to ensure strict compliance and effective application of legal norms, and improves legal fundamentals for the functioning of public authorities, which aims at supporting their actions within constitutional law is important to ensure constitutional legality. It is noted that the effectiveness of the constitutional legality the Constitutional Court of Ukraine provides is negatively affected by the absence of a clear mechanism for implementation of its decisions.

Key words: legality, constitutional legality, the Constitution of Ukraine, the Constitutional Court of Ukraine, supremacy of law, judicial constitutional control.